

УДК 811.161.2'243'373'.46:378.016

ТЕРМІНОСИСТЕМА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: АНАЛІЗ СИНОНІМНИХ ВІДНОШЕНЬ

Оксана Туркевич

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету „Львівська політехніка”,
вул. С. Бандери, 32-Д, 79013 Львів, Україна
тел. : 032 258 01 51*

Проаналізовано синонімічні відношення в терміносистемі методики викладання української мови як іноземної. Виявлено переваги і недоліки синонімії для розвитку фахової мови методики викладання української мови як іноземної. Окреслено потребу унормування та кодифікації методичних терміноодиниць.

Ключові слова: методика, термін, синонімія, українська мова як іноземна, фахова мова.

Термінолексика методики викладання української мови як іноземної безперервно розвивається, удосконалюючи свій функціональний статус.

У зв'язку з цим актуально досліджувати семантичні відношення, які виникають між термінами, оскільки такий аналіз уможливить виявлення тенденцій наступних етапів становлення терміносистеми, а практично сприятиме її систематизації, унормуванню та кодифікації.

Окремі терміни, що стосуються різних аспектів методики викладання української мови як іноземної (УМІ), розглядали О. Антонів, А. Бронська, Н. Василенко, Л. Васильєва, О. Демська-Кульчицька, І. Кочан, Д. Мазурик, З. Мацюк, Л. Мацько, М. Мовчан, Г. Онкович, Л. Паламар, О. Палка, І. Процик, Л. Селіверстова, Б. Сокіл, Н. Станкевич, Г. Тимошик та ін.

У наукових статтях мовознавців семантику окремих термінів описано в контексті вирішення лінгводидактичних проблем. Наприклад, А. Бронська [1] уклала реєстр термінів із методики викладання української мови як іноземної, яким повинен володіти будь-який викладач УМІ, щоб бути підготовленим до виконання професійної діяльності. Термінологічний мінімум, який виділила авторка, містить 643 терміноодиниці.

Фахова мова методики викладання УМІ оперує термінами, які виформовують систему на логічному та лінгвістичному рівнях.

Єдність терміносистеми методики викладання УМІ на лінгвістичному рівні зумовлюють семантичні відношення між її компонентами, зокрема синонімія.

Вияв синонімії сприяє визначенню специфіки розвитку методичної терміносистеми.

Метою статті є проаналізувати синонімічні відношення в терміносистемі методики викладання УМІ, виявив їх позитивні і негативні наслідки.

Формування синонімних рядів можна характеризувати/аналізувати за семантичним критерієм, що полягає в компонентному аналізі дефініцій. Труднощі застосування цього критерію спричинені постійною еволюцією методичних понять.

У зв'язку з цим доцільніше використати прийом контекстного аналізу, що дає змогу встановити значення терміноодиниці в лексичному оточенні.

Традиційно синонімами вважають терміни, що „належать до одного і того ж денотата, але мають відмінності у поняттєвому плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування” [5: 181].

Синонімія терміноодиниць методики викладання УМІ полягає у відношенні значень, які виражені різними одиницями, але позначають основні якості того самого поняття.

За повнотою позначення поняття виділяємо абсолютні та відносні синоніми.

„Абсолютними синонімами, або дублетами, називають дві назви (чи більше) того ж поняття, які не характеризують його різні ознаки, а отже не мають жодних відмінностей у значенні, хоча можуть різнитися частотою вживання, сполучуваністю тощо” [5: 5].

Підтримуємо погляд О. Мартиняк, що такі випадки можливі лише в парах повний термін – скорочений термін, аббревіатура: *українська мова як іноземна – УМІ, мовленнєва діяльність – МД, дистанційне навчання – ДН, лексико-семантичний варіант – ЛСВ* та ін.

Відносні синоніми за аналогією до загальноприйнятої лінгвістичної класифікації поділяємо на словотвірні, лексичні та синтаксичні.

Приклади словотвірних синонімів *навик – навичка, письмо – писання* вказують на невпорядкованість методичної терміносистеми.

Наприклад, спеціальні одиниці *письмо* та *писання* не можна вважати цілком взаємозамінними, бо слова з формантом *-ни(я)* переважно позначають дію (рідше – предметність), а деривати з нульовим суфіксом – наслідок дії. Коли потрібно вибрати одиницю на позначення виду мовленнєвої діяльності, треба звернути увагу на аналогічні випадки. Мовна практика закріпила назви *читання, слухання, говоріння, письмо*. Хоча закономірно було би вживати форму *писання*.

Лексична синонімія представлена спеціальними одиницями, які функціонують у парі: термін іншомовного походження – український відповідник, напр.: *адаптація – пристосування, комунікація – спілкування, аудіювання – слухання, екзамен – іспит, дефініція – визначення, імітація – наслідування, акультурація – окультурення* та ін.

Трапляються поодинокі випадки синонімних власномовних одиниць, напр.: *зразок – приклад*.

Інколи активно функціонує запозичений термін, наприклад: *семантизація* (*семантизація лексики, безперекладні способи семантизації, вербальна семантизація*) і немає закріпленого українського відповідника. Спеціальну одиницю *семантизація* можна перекласти як *пояснення*, але вона не точно виразить поняття ‚виявлення значення мовної одиниці у навчальному процесі’. Вважаємо, що термін *семантизація* потрібно зберегти у фаховій мові лінгводидактики.

У методичній терміносистемі можуть функціонувати синонімні пари запозичених одиниць, наприклад, *мовна інтерференція – мовний трансфер* на позначення впливу рідної мови на мову, яку вивчають, що спричиняє різні помилки. До зазначених іншомовних одиниць можна знайти український відповідник, який менш активно функціонує у фаховій літературі, наприклад, *мовний перенос*.

Оскільки в методичній терміносистемі терміносполуки переважають над унітермінами, то лексичну синонімію перевищує синтаксична синонімія, яку

спричиняють аналітичні конструкції, які з допомогою різного типу зв'язку номінують ознаки того самого поняття.

У методичній терміносистемі функціонують синонімічні аналітичні назви з однаковою кількістю елементів, найчастіше це двокомпонентні терміносполуки: *мовне мислення – лінгвістичне мислення, гомогенна група – однорідна група, чужомовна аудиторія – іноземномовна аудиторія, найуживаніша лексика – частотна лексика, лексичний запас – словниковий запас, мовна компетенція – лінгвістична компетенція, мовленнєва компетенція – комунікативна компетенція, мінімалізований словник – редукований словник, завершальний етап – просунутий етап* та ін.

У таких терміносполуках синонімічними є прикметники, які виступають основними уточнювальними компонентами.

Окремі синонімічні ряди представлені трьома двокомпонентними найменуваннями одного поняття: *гетерогенна група – неоднорідна група – змішана група, іноземна мова – нерідна мова – чужоземна мова, академічна граматика – наукова граматика – описова граматика, підготовчий курс – вступний курс – пропедевтичний курс*.

Зазначені синтаксичні синоніми поєднані зв'язком узгодження. Спільний компонент іменник виражає основне поняття, розрізнявальний елемент – прикметник позначає близьке або тотожне значення.

Наступні ряди містять синонімічні сполуки з різною кількістю елементів. Умовно називаємо їх комбінованими синтаксичними синонімами.

Тип **двокомпонентна терміносполука – унітермін** представлений одиницями: *діалогічний текст – діалог, монологічний текст – монолог, фонетична одиниця – фонема, тестове завдання – тест, словниковий запас – словник, текстовий матеріал – текст* та ін.

Тип синонімічних пар **трикомпонентна терміносполука – двокомпонентна** містить такі терміни: *активний словниковий запас – активний словник, пасивний словниковий запас – пасивний словник, читання з метою вивчення – вивчальне читання* та ін.

Синонімічні пари типу **багатокомпонентна – двокомпонентна терміносполука** підтверджують тяжіння до поступового скорочення кількості компонентів, а отже – до точності терміна: *навички володіння основними граматичними конструкціями – граматичні навички, навчально-методичний комплекс матеріалів – навчальний комплекс, читання з метою пошуку інформації – пошукове читання*.

Такий розвиток синонімії може допомогти у процесі кодифікації. Лексикографічно можна фіксувати мінімально короткі терміни, які повноцінно позначають обсяг поняття.

Синонімічні трикомпонентні одиниці, наприклад, *інноваційні методи навчання – новітні методи навчання, інтерактивний курс навчання – онлайн-курс навчання* – свідчать про недостатній рівень системності методичних термінів і пошук характерної для номінації форми методичного поняття.

Синонімічні чотирикомпонентні сполуки *елементарний рівень володіння мовою – перший рівень володіння мовою – початковий рівень володіння мовою, базовий рівень володіння мовою – другий рівень володіння мовою – середній рівень володіння мовою, пороговий рівень володіння мовою – третій рівень володіння мовою, високий рівень володіння мовою* підтверджують процес активного вибору найточнішого

відповідника для номінації базового методичного поняття „ступеня знання мови”. На наш погляд, такі багатокомпонентні сполуки чітко передають послідовність володіння мовою, проте потенційно можуть бути замінені символічними позначеннями, запропонованими в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [2].

У цій праці рівні володіння мовою позначень умовними знаками А 1, А 2, В 1, В 2, С 1, С 2 (градація від початкового до високого рівня).

Крім зазначених основних видів відношень за подібністю, методичній терміносистемі властивий інший різновид синонімії, який зумовлений калькуванням. Його трактуємо як негативне явище, напр.: *ознайомче читання (ознайомлювальне читання), комунікативно-понятійний мінімум (комунікативно-поняттєвий мінімум), просунутий етап навчання (завершальний етап навчання)*. Таке співіснування є підтвердженням того, що у фаховій мові методики викладання УМІ відбувається результативний пошук оптимального україномовного відповідника.

Поширеним явищем є функціонування двох терміносполук, в одній з яких немає компонента, містить семантично тотожну конструкцію, напр.: *навчальна семантизація – семантизація, навчальний посібник – посібник, навчально-методичне забезпечення – методичне забезпечення*. На наш погляд, у зв'язку з економією мовних засобів вживають тільки основну назву і опускають конкретизатор *навчальний*. Такі синоніми є контекстними, оскільки скорочення кількості елементів в одній із аналітичних конструкцій не заважає її розумінню у відповідному фаховому дискурсі.

На основі проаналізованого матеріалу робимо висновок, що синонімія, з одного боку, є причиною постійних процесів пошуку відповідної форми, а отже, є рушієм еволюції терміносистеми. З іншого боку, „у разі свідомого ставлення до термінотворення, за умови впорядкованого стану термінологічної семантики, синонімія піддається частковому усуненню як усвідомлена знакова надмірність, оскільки термінологічні синоніми не мають суто знакових диференційних ознак, якими характеризуються загальномовні синоніми, і тому не передбачають істотних переваг у виборі” [3: 86].

Функціонування значної кількості синонімних терміносполук визначає специфіку терміносистеми методики викладання УМІ. Найчастіше видові терміни з допомогою прикметника конкретизують родові поняття. У зв'язку з тим відбувається постійний вибір найбільш вдалої назви поняття. У перспективі дослідження синонімії має важливе значення у зв'язку з унормуванням та кодифікацією методичних термінів.

1. Бронська А. Теоретичні основи базової методичної підготовки викладачів української та російської мов як іноземних : монографія / А. А. Бронська. – Київ : Редакція „Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України”, видавництво „Толока”, 2002. – 208 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. С. Ю. Ніколаєва]. – Київ : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Куньч З. Українська риторична термінологія: історія і сучасність : монографія / Зоряна Куньч. – Львів : Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”, 2006. – 216 с.
4. Мартиняк О. Синонімія та варіантність в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. А. Мартиняк. – Львів, 2010. – 18 с.
5. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.

**SYNONYMY IN TERMINOLOGY OF METHODS OF TEACHING
UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE**

Oksana Turkevych

The article analyses the synonymic relationship in the terminological method of teaching Ukrainian as a foreign language. It discovers the strengths and weaknesses of synonymy for the development of professional language for teaching Ukrainian as a foreign language. The necessity of the standardization of analyzed terms is outlined.

Key words: methods, term, synonymy, Ukrainian as a foreign language, professional language

**ТЕРМИНОСИСТЕМА МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАННЯ
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО:
АНАЛИЗ СИНОНИМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ**

Оксана Туркевич

Проанализированы синонимические отношения в терминсистеме методики преподавания украинского языка как иностранного. Обнаружены преимущества и недостатки синонимии для развития профессионального языка методики преподавания украинского языка как иностранного. Очерчена потребность нормирования и кодификации методических терминов.

Ключевые слова: методика, термин, синонимия, украинский язык как иностранный, профессиональный язык.

Стаття надійшла до редколегії 25.03.2012

Прийнята до друку 2.04.2012